

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ПРОДУКТ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Забокрицький І.І.,
к. ю. н., асистент кафедри конституційного та міжнародного права
ННІ права та психології
Національний університет «Львівська політехніка»

Статтю присвячено історичним аспектам конституціоналізму як продукту західної цивілізації від моменту зародження перших конституційних ідей (Стародавня Греція та Рим) через середньовіччя, епоху Просвітництва та до модерної історії. Аналізуються основні моменти формування конституціоналізму в рамках «західних» цивілізаційних та правових умов.

Ключові слова: конституціоналізм, західна цивілізація, верховенство права, історія конституціоналізму, конституційні ідеї.

Забокрицкий И.И. / КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ КАК ПРОДУКТ ЗАПАДНОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ: ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ / Национальный университет «Львовская политехника», Украина

Статья посвящена историческим аспектам конституционализма как продукта западной цивилизации с момента зарождения первых конституционных идей (Древняя Греция и Рим) через средневековье, эпоху Просвещения и к современной истории. Анализируются основные моменты формирования конституционализма в рамках «западных» цивилизационных и правовых условий.

Ключевые слова: конституционализм, западная цивилизация, верховенство права, история конституционализма конституционные идеи.

Zabokrytskyi I.I. / CONSTITUTIONALISM AS A PRODUCT OF WESTERN CIVILIZATION: HISTORICAL ASPECTS / Lviv Polytechnic National University, Ukraine

The article is devoted to the historical aspects of constitutionalism as a product of Western civilization from the inception of the first constitutional ideas (ancient Greece and Rome), through the Middle Ages, the Enlightenment and the modern history. The formation of constitutionalism in the "western" civilization and legal conditions is analyzed. It is stated that first constitutional ideas can be traced in ancient Greece and Rome (concepts of democracy in Greece, *Graphē paranómōn* procedure; *res publica* idea in Rome and the so-called "Rome Constitution"). In the medieval ages we can say that constitutional ideas are embodied in the first constitutional document in history – Magna Charta 1215. But the most important in constitutionalism history are the ideas of 17-18 century – doctrines of the rule of law, separation and limitation of powers formation. In this period first Constitutions in the modern understanding of this term appear – Constitutions of the USA, France and Poland. Gradually a number of societies in various states comes to the conclusion that good governance can be ensured only by limiting and dividing power, that can be done using legal mechanisms, introducing the Constitution (from the Latin. *Constitutio* - the establishment, structure, order), not only as the normative basis for constitutionalism, but even as a certain symbol, since the availability of effective Constitution (provided that its provisions are implemented in real life) can achieve the goal of a truly constitutional state. Obviously, constitutionalism is a product of western civilization due to certain cultural and mental features that most clearly are traced now, when values of the Western world are such ideals as human rights, rule of law, democracy - in fact important components of modern understanding of constitutionalism as the idea of limiting government, as opposed to the existence of fictitious Constitution in many states, where de facto these values are not respected.

Key words: constitutionalism, Western civilization, rule of law, history of constitutionalism, constitutional ideas.

Стан дослідження. У теорії конституційного права конституціоналізм виступає одним із центральних, якщо не найголовнішим правовим феноменом. Дискусії щодо визначення поняття конституціоналізму, його основних ознак, моменту його виникнення як правового явища, тенденцій функціонування та розвитку продовжуються в конституційно-правовій науці до сих пір і залишаються актуальними. Питання конституціоналізму досить широко досліджувались такими науковцями, як Дж. Білліас, В. В. Демет'єва, Т. Гінсбург, А. Р. Крусян, Ч. Маклвейн, П. Б. Стецюк, С. В. Шевчук, та іншими. Досить часто разом із поняттям конституціоналізму подається його прив'язка до певної національної моделі: говориться про український конституціоналізм [1], німецький конституціоналізм [2], американський конституціоналізм [3] та інші види. Однак чи можна говорити про наявність якогось унікального виду конституціоналізму в кожній із держав, в якій взагалі можна говорити про його існування, чи мається на увазі скоріше спосіб реалізації його засад, притаманний таким державам у силу їх політико-правового розвитку? Відповідно, **метою даної статті** є дослідження конституціоналізму як доктрини обмеження влади в його історичних аспектах.

Вклад основного матеріалу. Для відповіді на це питання перш за все потрібно ознайомитись з історичними витоками конституціоналізму. Дискусію щодо виникнення конституціоналізму можна історично звести до грецького, римського та середньовічного конституціоналізму, перш ніж перейти до англійського, французького та американського. Для греків та римлян, так само як і у середньовіччя, конституційні ідеї були дуже важливі для формування

сучасного конституціоналізму, і саме вони допомагають нам зрозуміти суть цього явища [4].

А. Ленні та А. Вермюл зазначають, що Афіньська демократія розробила вражаючі інститути, які вже довгий час є предметом дослідження теоретиків у галузі права, політики та історії [5]. На їх думку, Афіньські інституції вдало ілюструють так званий попереджувальний конституціоналізм. Грубо кажучи, це ідея, згідно з якою повинні створюватись певні установи для захисту від політичних ризиків, обмеження можливості існування найгірших політичних сценаріїв. Цей термін вдало висвітлює окремі риси Афіньської демократії: вибрання посадових осіб за жеребом, їх ротацію, колегіальність, остракізм, процедуру подолання незаконних рішень (*Graphē paranómōn*, з грецької «скарга на протизаконність»). Особлива увага приділяється саме останній. Це була правова процедура, спрямована проти прийняття незаконних рішень Афіньської Асамблеї (особливо таких, які могли бути прийняті під впливом демогогів). Відповідно до цієї процедури будь-який дорослий громадянин чоловічої статі міг оскаржити рішення як незаконне (по-суті, неконституційне). Існує певна дискусія щодо того, чи рішення могло бути скасоване, якщо воно не суперечило діючому законодавству, але порушувало конституційні принципи чи просто суперечило інтересам міста. Таке оскарження спричиняло розгляд справи присяжними, зазвичай у складі 501 члена, а ініціатор прийняття такого рішення ставав відповідачем. Оскарження рішення могло відбутись як до, так і після прийняття його Асамблеєю; в обох випадках його дія припинялась до розгляду справи по суті. Якщо внаслідок розгляду справи було визнано незаконність, таке рішення скасовувалось

і, якщо таке оскарження було ініційоване протягом року, відповідач підлягав покаранню (зазвичай це був штраф). У зворотному випадку таке рішення залишалось в силі. По суті, це не що інше, як певна модель сучасного конституційного контролю, яка зародилась саме в епоху грецької демократії. І тому варто погодитись з твердженням, що грецька демократія була прямою і передбачала велику участь громадян – афіняни найбільш близько підійшли до реалізації концепції ідентичності між громадянами та владою і, як влучно зазначав древньогрецький філософ Арістотель, «народ зробив себе найвищим у всіх сферах», що по суті було основою Конституції того суспільства [6, с. 73]. Ідеї давньогрецької демократії інституціоналізувалися в окремі органи, такі як Еклезія (народні збори), що збиралися в середньому два-три рази на місяць та в яких брали участь громадяни і вирішували питання більшістю голосів, Буле – виконавчий орган, а також система судів [7]. Таким чином, саме ідеї в стародавній Греції, хоча вони в основному оберталися навколо політики (та концепції демократії), і є первинними зародками, що спричинили в подальшому розвиток конституціоналізму.

Як зазначає Ч. Маклвейн, ідеї конституціоналізму простежуються також у Стародавньому Римі, а саме в принципі, що народ, і тільки народ може бути джерелом державної влади. Римське розуміння закону як урочистої обіцянки громадськості стало життєво важливою складовою західного конституціоналізму, і без такої концепції права розуміння конституціоналізму як системи певних обмежень значно ослабло б. [8, с. 52]. На думку В. В. Дементьєвої, можна говорити певною мірою про існування «Римської Конституції», під якою розуміється сукупність правових норм, що визначали функціонування римської держави на кожному етапі її розвитку [9, с. 23]. Зазначається, що три типи правління, а саме монархія, аристократія та демократія, були притаманні Стародавньому Риму, оскільки, незважаючи на певний баланс, наявний між ними, було нелегко визначити, яка ж із них превалує. Влада належала консулам (що вказувало на наявний монархічний тип), сенату (аристократія), а також народу (що проявлялось через збори громадян). [10]. Зрештою, навіть сам термін республіка (Res Publica) [11] є латинського походження і означав спочатку «суспільна (публічна) справа». Таким чином, сучасне розуміння такої форми правління, як республіка, що в конституційній теорії розуміється як спосіб організації влади, при якому джерелом неї є народ, має своє коріння в Стародавньому Римі, що свідчить про наявність певних конституційних ідей. Отже, в античному світі основними двома центрами цивілізації, в яких зародились першооснови конституціоналізму, були Стародавня Греція та Рим. Уже в той час можна було спостерігати наявність таких ідей, як суверенітет народу, демократія та необхідність організувати владу в державі шляхом запровадження інституцій, функціональна спрямованість яких була певною мірою наближена до того розподілу влади, який ми розуміємо зараз як класичний (законодавча, виконавча та судова).

Що ж до середньовічних ідей конституціоналізму, то вони базуються на думці про те, що легітимний уряд може бути таким лише відповідно до закону [12]. Така модель конституціоналізму найкраще втілюється у Великій Хартії Вольностей 1215 р., в якій конституційна ідея щодо захисту особистих свобод від державної влади вже була присутня. Середньовічні ідеї конституціоналізму виникають, так само як грецькі і римські, з боротьби аристократії щодо обмеження правління монарха, який міг стати тираном. У цій боротьбі такі ідеї стали асоціюватись із церквою, яка в певний час відігравала провідну роль. Також у середньовіччі з'являється ідея соборності, відповідно до якої Папа Римський був не абсолютним правителем, а радше конституційним монархом, чия влада була надана йому заради загального блага церкви [13]. Вища влада Церкви, таким

чином, походила від усіх віруючих або ж їхніх представників (що також є моделлю народу (в даному випадку – його частини) як джерела влади). Що ж до Magna Charta, то вона є по суті найстарішим на сьогодні діючим конституційним документом, що є невід'ємною складовою британської «неписаної» Конституції. Підписана ще в 1215 р., вона встановлювала різні види обмежень влади. До прикладу, п. 39 передбачає, що жодна вільна людина не може бути заарештована, позбавлена волі, поставлена поза законом, вислана, а також їй не може бути завдана шкода в інший спосіб, ніж на підставі обґрунтованого рішення, прийнятого на підставі закону (закріплення принципу законності) [14]. Це розвивається в п. 40, згідно з яким нікому не може бути відмовлено у праві на справедливість (right to justice – не випадково, що англійський термін justice означає одночасно і справедливість, і правосуддя; очевидно, що навряд чи правосуддя може бути несправедливим, а тому закріплення такого права слід розуміти як можливість кожного досягнути справедливості шляхом застосування здійснення правосуддя належним чином). Більше того, в Хартії міститься навіть закріплення конституційного принципу пропорційності, що встановлює можливість накладення штрафу лише відповідно до ступеня тяжкості вчиненого правопорушення (п.20). Таким чином, у Британії в XIII ст. продовжують розвиватись ідеї обмеження влади, а у Великій Хартії Вольностей ми можемо побачити концентрацію не лише на владі (як у Стародавньому Римі та Греції), а й на конкретній особі, що повинна бути наділенаю низкою прав та захищеною від їх імовірних порушень владою.

Приклад Magna Charta не є єдиним. Зазначається, що конституційну історію Швеції можна вести з 1319 року, коли Король підписав Лист Привілеїв, який зобов'язував його управляти відповідно до права і проводити консультації перед тим, як накладати податки [15, с. 121].

С. В. Шевчук зазначає, що ідеали конституціоналізму було сформовано у період боротьби з королівським абсолютизмом у Західній Європі на початку 17 ст. з метою захисту від публічної влади індивідуальних прав і свобод (на підставі ідеологічного ґрунту пізнього протестантизму про святість індивідуальної волі) [16]. Автор вказує, що до таких ідеалів належали принцип обмеженого правління та верховенства права. При цьому вважається, що під принципом обмеженого права слід розуміти те, що він легітимізує владу шляхом введення обмежень на її реалізацію, що не дозволяє її перетворення на владу тиранічного або деспотичного характеру, а верховенство права слід розуміти як верховенство вищого або фундаментального права, що знаходить своє відображення як у букві Конституції (позитивному тексті), так і в конституційному дусі [16]. Отже, в цей час спостерігається подальше розроблення ідеї необхідності створення певної протизваги владі шляхом її обмеження. Зрозуміло, що єдиним раціональним способом такого обмеження повинне постати право, яке має бути вищим щодо влади в державі й обмежувати її діяльність певними рамками. Таким чином, як бачимо, середньовічні конституційні ідеї продовжують розвиток уявлень, сформованих ще в Стародавній Греції та Римі, щодо необхідності обмеження державної влади та цінності права і його верховенства.

Передумовами виникнення конституціоналізму в його сучасному розумінні є думки, що виникають у 17-18 ст. у європейських політичних та правових мислителів. Як зазначає П. Б. Стецюк, почин, який у політико-правовому плані був спрямований на реорганізацію, а згодом і на ліквідацію феодалізму як системи, виходив від теоретиків природничого права (права природи) Гуго Гроція (1583-1645), Самуеля Пуфендорфа (1632-1694), Готфріда-Вільгельма Лейбніца (1646-1716), Христіана Вольфа (1679-1754) та інших відомих мислителів того часу, які послідовно виступали проти виключно зобов'язуючої

сили позитивних законів, при цьому проповідуючи цінність інших прав людини – так званих «вроджених» або природних (невід’ємних) прав особи [17]. Важливими є погляди Джона Лока, який висунув ідею поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і договірну, а його політична теорія була заснована на концепції суспільного договору [18]. Концепція ж розподілу влади в сучасному її розумінні була розроблена Монтеस्क’є і міститься в праці «Про дух законів» (1748 р.), де він також зосередився на ідеї «Конституції» як «незмінного поняття для визначення фундаментального порядку в державі, моделі політичного існування нації чи народу та основоположних складових влади, що становлять собою уряд» [19, с. 48-49]. Монтеस्क’є обстоює ідею Конституції, заснованої на принципі розподілу влад. Для забезпечення свободи, стверджує він, законодавча, виконавча та судова влада повинні існувати окремо і мати можливість збалансовувати та стримувати, при потребі, одна одну. Ще однією ідеєю, що втілюється згодом у концепцію конституціоналізму, є теорія суспільного договору Жан-Жака Руссо. Як зазначає Г. І. Мусихін, Руссо відмовляється від ідеї договору владарювання між правителем і народом на користь суспільного договору між індивідами [20]. За допомогою цього договору, який спирався на вільну згоду всіх, кожна людина добровільно підкорювалася загальній і абсолютній волі народу. Таким чином, держава, яка є втіленням загальної волі і чие завдання полягає в підтримці політичної свободи і рівності, наділялася абсолютним і необмеженим суверенітетом.

Незважаючи на значну роль цих ідей та концепцій, термін «конституціоналізм» використовують із кінця 18 – початку 19 сторіччя для визначення, головним чином, американської доктрини верховенства писаної Конституції щодо звичайних законів [21, с. 8]. Перший етап конституційного розвитку (початок 18 ст. – закінчення першої світової війни) – період становлення і утвердження буржуазного конституціоналізму в Америці і передових країнах Європи, і саме в цей період з’являються Конституції США (1787 р.), Франції (1791 р.), що були прийняті на основі, відповідно, Декларації незалежності 1776 р. і Декларації прав людини і громадянина 1789 р. [22, с. 17].

Декларація незалежності США 1776 р., по суті, дає поштовх розвитку конституціоналізму, як ми його розуміємо зараз. Як зазначає Дж. Білліас, окрім того, що ця Декларація свідчить про народження американської нації, вона є найкращим і стислим викладом конституційних ідеалів Америки [23]. На його думку, сформульовані в контексті історії США, в цьому документі визначені ті конституційні цінності, які мають значення для всього людства, і Декларація заслуговує на те, щоб бути однією з віх в історії західного конституціоналізму як ідеалу фундаментального закону, що існує вище і поза структурою уряду. Такі слова Декларації, як «ми вважаємо за самоочевидні істини, що всіх людей створено рівними; що Творець обдарував їх певними невідбірними правами, до яких належать життя, свобода і прагнення щастя; що уряди встановлюються між людьми на те, щоб забезпечувати ці права, а влада урядів походить із згоди тих, ким вони управляють; що в кожному випадку, коли якась форма правління стає згубною для такої мети, народ має право змінити її або встановити новий уряд, спираючись на такі принципи та організуючи його владу в такі способи, які видаються народу найдоцільнішими для досягнення своєї безпеки та щастя» [24], є виявом в єдиному документі всіх тих основ конституціоналізму, які і визначають його розвиток до сьогодні. Декларація закріпила такі основні положення, як: 1) рівність усіх щодо природних прав, таких як право на життя, свободу, недоторканість, власність, щастя і безпеку; 2) право на знищення уряду, що не задовольняє інтереси народу; 3) ідея суверенітету народу; 4) принцип розподілу влад; 5) право народу на вибір такої форми правління, що відповідає його

інтересам; 6) ідею про те, що уряд – лише слуга народу і повинен діяти в інтересах народу [22, с. 17].

Згодом ці ідеї отримали розвиток у Конституції США 1787 р., яка базується, як зазначає Джеймс МакКлеллан, на трьох основних принципах – федералізмі, розподілі влади та верховенстві права [25]. Конституція США, вказує він, заснована на переконанні, що єдиною легітимною Конституцією є така, яка походить з народу та контролюється ним, і, як зазначав відомий англо-американський політичний діяч Томас Пейн, «Конституція є актом не уряду, а людей, які утворюють уряд, оскільки уряд без Конституції буде владою без права». Це відображається в Преамбулі Конституції США, яка проголошує, що Конституція встановлюється не урядом, а народом. Відповідно до Конституції, конституційний уряд за визначенням має бути обмеженим урядом. Цікавою є думка автора про те, що спочатку Конституція США ґрунтувалась на, здавалось би, недопустимому припущенні, що права і свободи людини будуть захищені, оскільки повноваження уряду будуть обмежені, а тому окреме згадування про них є непотрібним, оскільки і так є очевидною істиною. Однак уже в 1789 році були запропоновані 12 поправок до Конституції, десять з яких стали першими поправками, так званим «Біллем про права», який передбачав гарантії основних прав і свобод, що не були згадані при розробці Конституції. Таким чином, концепція прав та свобод людини, які є також однією з основ конституціоналізму, знаходить і своє нормативне закріплення.

У той самий час сучасна ідея конституціоналізму викристалізовується у Франції, а саме в Декларації прав людини і громадянина 1789 р. та Конституції 1791 р. Так, у Декларації, яка була прийнята постановою Французьких Національних Зборів 26 серпня 1789 р. і складається із 17 статей, передбачено основні права людини і громадянина. Серед таких, наприклад, такі фундаментальні положення, як те, що люди народжуються вільними і рівними у своїх правах (ст. 1); метою кожного політичного об’єднання є збереження природних і невідчужуваних прав людини і громадянина, якими є свобода, власність, безпека і опір гніту (ст. 2); джерело всього суверенітету бере свій початок від нації, а жодна влада не може існувати, якщо вона не походить від неї (ст. 3); свобода полягає у можливості робити все, що не шкодить іншим (ст. 4); закон може забороняти лише ті дії, які є шкідливими для суспільства, а все, що не заборонено законом, дозволено (ст. 5) та інші [26]. Цікавим є той факт, що Декларація прав людини і громадянина 1789 р. є складовою частиною Конституції Франції 1958 р., у преамбулі якої є посилення на Декларацію [27].

Конституція ж Франції 1791 р. була прийнята після розпаду абсолютної монархії і так само, як у Сполучених Штатах, запроваджувала принцип народного суверенітету [28]. У цій Конституції також закріплений принцип розподілу влад, оскільки Національна Асамблея була законодавчим органом влади, Король і королівські міністри – виконавчим, а судова гілка влади була відокремлена та незалежна від інших.

Важливо також згадати і про першу Конституцію в Європі та другу у світі (після США) – польську Конституцію від 3 травня 1791 р. [29], яка запроваджувала систему конституційної монархії та втілювала концепцію поділу влад Монтеस्क’є.

Таким чином, саме ці три Конституції (особливо – у Сполучених Штатах, оскільки французька та польська Конституції проіснували недовго) вперше закріплюють ідеї, які були вказані вище, вже в нормативному, писаному документі, який і називається Конституцією. Саме з їх прийняттям і пов’язують виникнення конституціоналізму в сучасному розумінні цього слова.

Звідси можемо зробити низку важливих висновків. Перш за все, ідея конституціоналізму як належного структурування, поділу та, що найбільш важливо, обмеження влади зароджується ще за часів Стародавньої Греції та

Риму та згодом продовжує розвиватись у часи середньовіччя, таким чином протягом довгого історичного періоду поступово розвиваючись та набуваючи нових рис, які акумулюються в працях мислителів 17-18 ст. Поступово низка суспільств у різноманітних державах доходить висновку, що належне врядування можна забезпечити лише обмеживши і поділивши владу, оскільки за своєю природою є значні ризики до її перетворення на свавільну, що можливо зробити за допомогою правових механізмів, запровадивши Конституцію (з лат. *constitutio* — установлення, устрій, порядок), що не лише стає нормативною основою конституціоналізму, який виникає та активно розвивається, але й є певним символом, оскільки наявність ефективної Конституції (за умови, що її положення реально втілюються в життя) дає змогу досягти мети побудови справді конституційної держави. По-друге, історичний аналіз показує, що конституціоналізм виникає саме в «західній» цивілізації. У науці вказується, що західна цивілізація формується з трьох елементів: 1) класична культура Греції та Риму; 2) християнська релігія, зокрема західне християнство; 3) епоха просвітництва [30, с. 5].

І, як ми бачимо, аналіз основних конституційних ідей в історичні ретроспективи показує, що вони виникають саме в рамках цих трьох складових, набувши найбільшого значення саме в епоху Просвітництва, коли з'являються перші Конституції. Очевидно, це пов'язано з певними культурними і ментальними особливостями, що особливо чітко простежуються зараз, коли цінностями західного світу стають такі ідеали, як права людини, верховенство права, демократія – по суті важливі складові сучасного розуміння конституціоналізму як ідеї обмеження влади, на протизага існування фіктивних Конституцій у багатьох державах, які де-факто таких цінностей не дотримуються. Конституція в сучасному світі є справді універсальним явищем – за допомогою ресурсу *Constitute Project* [31] можна ознайомитись із Конституціями 194 держав, практично кожна держава світу вважає за необхідність мати Конституцію. Однак таким не є конституціоналізм – держав з ефективною реалізацією його елементів суттєво менше. Отже, можна стверджувати, що навряд чи якийсь народ чи державу можна вважати його творцем, – конституціоналізм є справді «міжнародним» здобутком.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм : монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 560 с.
2. Kommers, Donald P., "German Constitutionalism: A Prolegomenon" (1991). Scholarly Works. Paper 98. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/98
3. Damaska, Mirjan R., "Reflections on American Constitutionalism" (1990). Faculty Scholarship Series. Paper 1582. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/1582
4. Constitutions and Constitutionalism. International Encyclopedia of the social sciences, 1968. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3045000244.html>
5. Precautionary Constitutionalism in Ancient Athens. Adrian Vermeule, Adriaan Lanni. Harvard Law School. Public Law & Legal Theory Working Paper Series. Paper No. 12-31. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.law.berkeley.edu/files/Precautionary_Constitutionalism_in_Ancient_Athens.pdf
6. Werhan, Keith, Popular Constitutionalism, Ancient and Modern (2012). UC Davis Law Review, Vol. 46, No. 1, 2012 (Edited Version); Tulane Public Law Research Paper No. 13-5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lawreview.law.ucdavis.edu/issues/46/1/Articles/46-1_Werhan.pdf
7. Ancient History Encyclopedia - Athenian Democracy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ancient.eu/Athenian_Democracy/
8. Mellwain C. Constitutionalism: ancient and modern. – Ithaca: Cornell Univ. Press, 1940. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://files.libertyfund.org/files/2145/Mclwain_7850_LFeBk.pdf
9. Демет'єва В.В. 2003: «Римская конституция»: проблема правовой и исторической корректности понятия // Forum Romanum : доклады III международной конференции «Римское частное и публичное право: многовековой опыт развития европейского права» (Ярославль-Москва, 25-30 июня 2003 г.) / В.В. Демет'єва (отв. ред.). – М., 2003. – С. 18-26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elar.uniyar.ac.ru/jspui/handle/123456789/314>
10. Ancient History Sourcebook: Polybius (c.200-after 118 BCE): Rome at the End of the Punic Wars.[History, Book 6]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legacy.fordham.edu/halsall/ANCIENT/polybius6.asp>
11. res publica. The Free Dictionary by Farlex. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com/res+publica>
12. Constitutions and Constitutionalism. International Encyclopedia of the social sciences, 1968. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3045000244.html>
13. Constitutionalism - Medieval Conceptions - Authority, Pope, Idea, and Council - JRank Articles. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://science.jrank.org/pages/8811/Constitutionalism-Medieval-Conceptions.html#ixzz2i4sMQqtB>
14. Magna Carta Transcript. History learning site. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.historylearningsite.co.uk/magna_carta-transcript.htm
15. Tom Ginsburg, Constitutional Endurance. Comparative Constitutional Law (Research Handbooks in Comparative Constitutional Law) by Tim Ginsburg, 680 p., pp. 112-125.
16. Шевчук С.В. Історія конституціоналізму: від святого писання до конституційного тексту. Елементи конституціоналізму. Юридичний журнал № 10/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3040>
17. Стецюк П.Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму. Частина перша: Посібник для студентів. – Львів: Астролябія, 2004. – 232 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?i=195>
18. Locke, John (1690), Second Treatise of Government (10th ed.), Project Gutenberg, retrieved 25 March 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gutenberg.org/files/7370/7370-h/7370-h.htm>
19. Martin A. Rogoff. A Comparison of Constitutionalism in France and the United States. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.maine.gov/academics/maine-law-review/pdf/vol49_1/vol49_me_1_rev_21.pdf
20. Г.И. Мусихин. Классификация теорий суверенитета как попытка преодоления «концептуального эгоизма» / Мусихин Г.И. // Общественные науки и современность. – 2010. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ecsocman.hse.ru/data/2011/11/28/1270196301/5_Musihin.pdf
21. Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посіб. / М.П. Орзіх, М.В. Афанасьєва, В.Р. Барський [та ін.]; за ред. М.П. Орзіха. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 272 с.
22. Актуальні проблеми конституційного права України : підручник / за заг. ред. проф. Олійника А.Ю. –К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 554 с.
23. George Athan Billias, Clark University. The Declaration of Independence: A Constitutional Document. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apsanet.org/imgtest/DeclarationofIndependence.pdf>
24. The Declaration of Independence: A Transcription. IN CONGRESS, July 4, 1776. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration_transcript.html
25. The Basic Principles of the American Constitution – James McClellan, Liberty, Order and Justice: an Introduction to the Constitutional Principles of American Government [1989]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=679&chapter=68491&layout=html&Itemid=27

26. Declaration of Human and Civic Rights of 26 August 1789. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf
27. Конституция Франции 1958 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/constitution/constitution_russe_version_aout2009.pdf
28. French Constitution of 1791. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://web.duke.edu/secmod/primarytexts/FrenchConstitution1791.pdf>
29. The Constitution of 3rd May 1791 (The Government Act). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pamiecpolanski.archiwa.gov.pl/objects/the-constitution-of-3rd-may-1791>
30. James Kurth. Western Civilization, Our Tradition, The Intercollegiate Review — Fall 2003/Spring 2004, pp. 5-13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mmisi.org/ir/39_01_2/kurth.pdf
31. Constitute. The world's constitutions to read, search and compare. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.constituteproject.org/#/>

УДК 342.726-053.2-056.2(477)

СИСТЕМА «ПІДТРИМАНОГО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ» ЯК ЗАПОРУКА ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УКРАЇНІ

Ніколаєнко Н.О.,
здобувач кафедри конституційного та міжнародного права
факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби
з кіберзлочинністю та торгівлею людьми
Харківський національний університет внутрішніх справ

У даній статті автор розглядає проблему позбавлення дієздатності осіб, які мають психіатричні діагнози, тобто людей з вадами інтелектуального та/або психічного характеру. Позбавлення дієздатності через хворобу, на думку автора, можна вважати одним із проявів дискримінації особи. Проаналізовано досвід інших країн, зокрема Канади (Британська Колумбія), щодо можливості створення та запровадження для вказаної вище категорії осіб з обмеженими можливостями системи «підтримане прийняття рішення», альтернативної позбавленню дієздатності. Запровадження такої альтернативної системи надзвичайно важливе і для дітей з обмеженими можливостями, які мають вади психо-інтелектуального характеру через те, що до дієвого функціонування такої системи «підтриманого рішення» дитину необхідно готувати задовго до досягнення нею повноліття. Це ставить перед державою та суспільством ще одне завдання – вжити заходів щодо найповнішої інтеграції дитини з вадами розвитку у суспільство та створення групи підтримки, яка б діяла на благо особи з обмеженими можливостями.

Ключові слова: права осіб з обмеженими можливостями, особа з психо-інтелектуальними вадами, дитина з обмеженими можливостями, дієздатність, опіка та піклування, альтернатива позбавленню (обмеженню) дієздатності.

Николаенко Н.А. / СИСТЕМА «ПОДДЕРЖИВАЕМОГО ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЯ» КАК УСЛОВИЕ СОБЛЮДЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ И СВОБОД ЛИЦ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ В УКРАИНЕ / Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина

В статье автор рассматривает проблему ограничения дееспособности лиц с психиатрическими диагнозами, то есть людей с недостатками интеллектуального и/или психического характера. Лишение дееспособности по причине болезни, по мнению автора, можно считать проявлением дискриминации. Проанализирован зарубежный опыт (Канада, провинция Британская Колумбия) создания системы «принятия решения при поддержке», которая является альтернативой системе лишения дееспособности вышеуказанной категории лиц с ограниченными возможностями. Внедрение такой альтернативной системы чрезвычайно важно и для детей с психо-интеллектуальными расстройствами здоровья, так как для действенного функционирования системы «поддерживаемого принятия решения» ребенка необходимо готовить задолго до достижения им совершеннолетия. Это ставит перед государством и обществом еще одно важное задание – принять меры для полной интеграции ребенка с психо-интеллектуальными расстройствами в общество и создать группу поддержки, которая бы действовала только на благо лица с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: права лиц с ограниченными возможностями, ребенок с ограниченными возможностями, лицо с психо-интеллектуальными недостатками, дееспособность, опека и попечительство, альтернатива ограничению (лишению) дееспособности.

Nikolayenko N.A. / THE SYSTEM OF "THE DECISION-MAKING WITH THE SUPPORT" AS THE CONDITION OF THE CONSTITUTIONAL RIGHTS AND FREEDOMS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN UKRAINE / Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine

In this article the author considers the problem of limitation of the legal capacity of the persons with psychiatric diagnoses i.e. the persons with intellectual disabilities and/or the mental disabilities. The deprivation of the legal capacity due to illness, according to the author, can be considered as a kind of the personal discrimination. There has been also researched and analyzed the foreign experience (Canada, British Columbia) of creating the system of the legal capacity of the aforementioned categories of the persons with disabilities which is an alternative to the system of the «decision-making with the support». The essence of this alternative system is to create the groups of trust for the person with disabilities; that is, a group of people, to which such a person renders the confidence (including the oral form of expressing) ; the functions of the trust group in this case may also carry out the one person. The list of tasks for the trust groups includes: the duty to represent the interests of the persons with disabilities round the various departments; the explanation the essence of the problem have to be decided as well as the possible consequences of the acting, in conjunction with the duty to take into account the personal wishes, interests and preferences of the persons with disabilities. The introduction of this alternative system is extremely important for the children with psycho-intellectual disabilities of health; and the reason is that, - for the effective functioning of the system of the "decision-making with the support" the child must be prepared to interact with this system long before his or her majority. It puts before the state and society the important task, - to take the measures for the most complete integration of the child with the psychological and intellectual disabilities into society, in particular through the creation of the support groups which would operate only for the benefits of the persons with disabilities.

Key words: rights of the persons with disabilities, child with disabilities, the person with the psycho-intellectual disabilities, legal capacity; restriction (deprivation) of legal capacity, guardianship and the trusteeship, system of "the decision-making with the support", alternative.